

שירת הנוף של טשרניחובסקי

(שבעים וחמש שנה להולדתו)

בה. עליה שר אולי את שירו הנפלא ביותר „האדם אינו אלא קרקע ארץ קטנה... מכל חרוז של שיר מלא רגנה יזגין זה ניכר שכאן שורש חייו — שמאדמה גלויה וסודית זו צמחה שירי תו. בשיר זה סיפר על חייה, על גורל חייו בניבים לחבים. מאירים ועגומים, כאשר יספר אדם על הפלאים האכזבות שהדביקתה כתומם. זה הקו המפריד בין עצב לזגון. בין פלא לאכזבה, אינו קיים כמעט בשירה. הנוף הגדול אף הוא בכלל פלא — בכלל כוונתו עם הערבה, שאליה הוא שב פעם בפעם כיתר עז וביתר געגועים, הכיבה עליו בשל רוחב יגונה, ושלזמיה נוסכים עליו שברוך מרחיבים את נשימתו כשפעת גבורתם הנסתרת. בכוהם להתעודד ולהתחדש פעם בפעם:

היי הערבה הגדולה! הכהיה תדשים
 כך תיססים
 כאן עלומיכם וקדושים בשכרון
 העוקה והמשוקה?

ושב הוא שר בהתננתה של אלקהי
 שובת המראות ורבה ההומיר על „המר“
 חב הגדול“ ועל הצמחה השפונה בער
 בה. אשר „מדי יובל ביובל בה שוב ית
 גפרו איזמים כוהה הפראים הקשים...
 ששהו כאן מן „הסות הנרדם“ שב„מתי
 מדרב“, ואולם זוהי גם תחושת היסוד
 של טשרניחובסקי, אשר את בניו
 עוררו תמיד הכרת הכחה, הגדל והזקן
 במסתרים, המגע בקוסמי הנעלם. המח
 כה תמיד לרגע התגלגלה.

הוא היודע להתאפק, להסתכל בער
 מומיתו של האדם הקדמון, יודע לשמר
 בחכמה ארוכות בקרבו את כוחו, אבל
 בא לידי התעוררות תמיד עם מגע
 האיתנים, עם התפרצות הענקים שבת
 בע. סגולה זו עשתה אותו למשיר
 הים הראשון בשירתנו החדשה.
 נוף הים, שאת קולו שמע מעבר לער
 בה, היה נוף בחרונו. כימי הצמיחה
 הראשונים בא אליו „כי אבל לבבו“
 מגילו האדירים ינק כחה, ינק בטחון
 וגבורה, והוא שניה לו, כי זכר אותו
 מרתוק, סמל הגבור העברי הקדמון,
 אשר לבו, לב נדיב, שדורות קמים עשו
 את שמו לשמחה, עורר בו זעם ועורר
 חנינה כל ימי חייו („לנוכח הים“). הים
 היה הסטיכיה של נעוריו, של ימי הגי
 דול, וכשבתו בארץ, מדי נעז את
 עיניו החזומרות בתכלת ים המפולדת,
 רוח הים נשב בגלורית ראשו, לבש
 תפארת נעורים והיה כמצפה לגבור
 כי יופיע, לפלאות כי יבוא, וינמרו על
 שפת ים יפי, הוא שוב זוכר יחד עם
 אלילות יון היפות את גבורת הקדומים,
 את „אל כובשי כנען“, פלא האוין של
 מרחב המים הגדול מחוק בו את האמונה
 ב„פלאי אדמה אל“ אשר ישוב:

כל עוד אנתנו לך, עוד נגנך ונקבית:
 פָּקוּ באת, בחץ! כצפה וקבס!
 ואם אפשר אך כנס, ויתרמש כנס!
 מי עוד כמשורר, המאמין בכוח,
 מאמין גם בנס!
 אכן בארץ משכו אותו בכוח איתני
 ההרים, ליבבו הסלעים, ליבב אותו
 הכוח הנפלא, ששימל את ישראל הקד
 מון — אותו כוח לעמוד, להאבק,
 לשמר דורות ויובלים את האמונה
 הגדולה לשעה הגדולה העתידה לבוא

אנו בחקים את סיבו ואת עצמיותו
 של המשורר לאור הנוף שניצירתו —
 קו אפי זה, שעל פיו ניתן להגדיר גם
 את מהות הליריקה שלו. יש ליריקנים,
 ואפילו מספרים גדולים — בעיקר גוב
 ליסטים — שהנוף אינו מסבב עניינם
 והסתכלותם; אבל „הערבה“ של צ׳א
 חוב היא בעיקר שירת-נוף גדולה,
 וגדולי השירה והסיפור שלנו כוהם
 גדול והולך עם תיאורי הנוף.

הנוף היה אולי ראש כיבושיה של
 השירה החדשה. נוף ההשכלה (אפילו
 זה של מאפו וטיכיל) היה בעיקר נוף
 ריטורי, ועל הרוב אליגורי — יסוד
 שממנו לא נשתחרר גם ביאליק ברבים
 משיריו. עם שצבעו כוהם לעצמם היו
 פרי הסתכלות עמיקה והפיכת טבע
 עצומה („הבריכה“ ואפילו „שירי החור
 ר“).

מבחינה זו היה נפו של טשרניחוב
 סקי עמוס פחות תוכן אליגורי, וכטה
 פעמים נדבסן לי לציין קו זה, שאולי
 הוא המבדיל ביותר בין שני משורריו
 הגדולים. ביאליק הדליף את הנוף
 במגע עיני, העביר איתו מיד לספירה
 רוחנית יותר, גם כי הטביע בו צבעי
 טבע, צבעי-כמעות — זאת היתה רצפת
 החזיה שנגעה בהייה ועקרה אותה
 מתחומי החילוק, המציאות כאן גדולה
 מן המציאות — חודגת מתחומיה.
 טשרניחובסקי שליטף בעינו את המר
 אות, ראה אותה ראייה שקטה יותר,
 מתונה יותר, לא הדיבק בהם משהו
 שלמעלה מן הנוף כשהיא לעצמה. אף
 הם היו כמובן, פרי חזיות גדולות וגם
 סמלים גדולים, אבל כל מה שטרם המ
 שורר לא טרח אלא לדובב אותם בלשון
 משלהם ולכבוש את עצמו, כדי שלא
 לכסות על קסמי עצמם, על צבעי עצמם.
 אף-על-פי-כן גם הוא לא נתכוון בנוף
 אלא להביע את עצמו, גם ביסוד
 עצמו לא בא אלא כדי להביע את הת
 פעלותו, כדי לתת ניב לאותו אושר
 מופלא, שאצל לו עולמי-אלוהים ברבבות
 תופעותיו. כל כמה שגם הוא לפעמים
 אינו יכול לכבוש את עצמו ומרכיב
 בשירי הנוף המציאותיים ביותר ריטונות
 „משלו“ — היסוד המכריע בשירה הט
 בע שלו הוא להראות אותו, להבליט
 את עשור, את גלוייו שאין מספר להם.
 נתגלה האפקו, אשר משוט טבעו הוא
 להראות ולהוסיף ולהראות — להר
 את את הגלוי יודע באור פלא-גלוי
 ולאירוע, והעיקר — להביא במספר
 את המון הדברים, שבתצטרפם יחד
 כאילו יספרו אחד בשבח משנהו, זאת
 החתיכה בשוית טשרניחובסקי להפליג
 בפירוט הדברים אינה נובעת אלא מתוך
 רצון להכיר הרבה — שלא להסית
 דעת מן הגדולות ומן הקטנות, שאין
 להבדיל ביניהן.

מידה זו היא שעמדה לו לשיר ילשוב
 לשיר עד ימיו האחרונים על הערבה.
 נוף ילדותו, האדמה אשר גידלהו, כל
 פעם שעינו שבה ולוטפת את הערבה
 הגדולה, ש„אך היא כן חרויק“, הוא
 מגלה בה את חובל, צבעים חדשים, כאן
 — מקור השפע ומקור התגה — כאן
 כל מה שהרגין את דמו והרגין את שר
 רתו: מרחב ואור!
 נוף נפשו של אדם הוא בראש דא
 שונה נוף ילדותו, עינו של ביאליק
 היתה כל ימיו דבקה בכפר ובפרוה, וכל
 אור נפשו ובעגועיה התומים פסידים
 כ„אחור“ ואין רואה „פסידה“,
 נוף נפשו של טשרניחובסקי היה הער

— מה שהביע בתריו-סלע ב„ירושלים
 עיר הגויות“:

בנגה אור למולך עם שמש שקיעה
 ואדמו קל אצני, גגות פיוקדים,
 האמנם לא דמי גוש החלבי, פן-פיוקה,
 דמי מפי יבוס, דם ברי-פוקא ורדים!
 כאן לא צמא אלא לגבורה, כוח לקום,
 „להשקית בדמים גיאיות צחיה“ —
 אי לתדול מהויה רווח בזה „רוות נדיר“
 דים.

יצי פיי